

Debatten kring införandet av enhetsporto

Av Egon Jonsson

1850-talet var ett händelserikt decennium. I industrialismens spår började våra kommunikationer få – med dagens terminologi – en helt ny infrastruktur. Den första telegraflinjen togs i bruk under hösten 1853 på sträckan Stockholm-Uppsala. Rikstelefonen dröjde till 1877. Den 1 juli 1855 genomfördes den dittills största reformen i Postverket – införandet av dels ett enhetligt porto, oberoende av avstånd, dels frimärket som betalningssätt.

Den 5 mars 1856 var det premiär för järnvägstrafiken. Först ut var Ervalla-Nora Järnvägsaktiebolag, som trafikerade linjerna Ervalla-Nora och Ervalla-Örebro. Den 1 december samma år var de första sträckorna på Västra och Södra stambanorna klara för trafik mellan Göteborg och Jonsered och mellan Malmö och Lund. 1854 års riksdag, som fattade det avgörande beslutet om järnvägsbyggandet, fastslog att stambanor var "järnvägslinjer, som i oavbruten sträckning fortlöpte genom flera provinser eller en större del av landet".

Ett annat tecken på att en ny tid randades vid 1800-talets mitt är att den första affärsbanken i Stockholm, Stockholms Enskilda Bank, öppnade kontor på den numera riksbekanta adressen Lilla Nygatan 6 i dåtidens centralposthus, numera Postmuseum.

Svensk försiktighet

I England togs ett nytt revolutionerande portosystem i bruk 1840 med Rowland Hill

Egon Jonsson är född i Västervik 1919.

Efter 46 år i Posten, varav 28 år som informationschef och nio år som chef för generaldirektörens sekretariat, pensionerades han 1984. Han var ordförande i

Postmuseinämnden 1977-1984 och ingick i Postmusei Vänners styrelse 1957-1997.

Han har författat ett 20-tal artiklar i *Posttryttaren*.

Egon Jonssons kanske viktigaste insats i Posten är att han 1960 drog igång en bred kampanj för nya brevvänor, riktad till privatpersoner, myndigheter och företag. Budskapet löd: "Ett brev betyder så mycket" och medlen var fyra moderna brevställare med en sammanlagd upplaga av två miljoner exemplar.

(1795-1879) som upphovsman. Brasilien följde efter 1843. Året därpå infördes reformen i USA. Vid behandlingen i kongressen argumenterade senator Merric vältaligt för reformen och dess betydelse för medborgarna:

"Posten är en av de viktigaste faktorerna i civilisationens tjänst. [...] Vartenda hörn och varenda avkrok av detta land borde nås av dess verksamhet, så att den skulle sprida ljus och upplysning inte bara till de stora städernas befolkning utan också till de mest avlägsna nybyggarna".

Portoreformen vann sedan insteg i Frankrike, Belgien och Bayern 1849, i Spanien, Österrike, Australien och en del tyska stater 1850 och i Danmark 1851. Att det dröj-

de till 1855 innan reformen infördes i Sverige och att Överpostdirektörsämbetet, från 1850 Generalpoststyrelsen, inte tog några egna initiativ i denna för verket vitala fråga är inte så förvånande. Det stora flertalet av Postverkets chefer fram till 1867, då den dynamiske Wilhelm Roos tog över styret, hade varit försiktiga generaler.

Mer genomgripande förändringar föregicks av grundliga utredningar och ett bolande av ärendena år efter år mellan postledningen, regeringen och riksdagen. På detta är tillkomsten av enhetsportoreformen ett paradexempel.

Treffenbergs förslag

Ändå hade Sverige kunnat vara ett föregångsland i metoden att använda ett förtryckt papper – märke, kuvert eller annat omslag – för betalning och redovisning av portot.

Löjtnant Curry Gabriel Treffenberg (1791-1875) föreslog i en motion i riksdagen 1823 att "ett stämplat papper av olika valörer, att utnyttjas till omslag på brev" skulle införas. Som motivering anförde han:

"Den uppbörd och det redogörelsesätt som hittills varit gällande för Postverket, anser jag icke äga den säkerhet som man bör söka att vinna för allmänna medel. Om ock icke försnillning skedt, blir det alltid ett fel att ej förekomma en sådan då omständigheter göra den möjlig."

Det är ovisst om Treffenberg kände till att postverket i kungariket Sardinien från och med 1819 tillhandahöll "stämpelpapper" – tre olika pappersark i valörerna 15, 25 och 50 centimes. I stämpeln på arket ingick förutom valören bilden av en ridande postiljon. Arken användes som omslag på breven, ett slags frankokuvert således. Det framgår av "Bilagor till Höglöflige Ridderskapets och Adelns protokoll, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, år 1823" att Treffenberg lagt ned stor möda på att presentera sitt förslag. Han kallar det – som vore det idag – för "project". I 26 paragrafer redogör Treffenberg för hur hans idé skulle genomföras. Han är ändå osäker och föreslår att det upp-

In 1823, Curry Gabriel Treffenberg (1791-1875) was the first person to propose introduction of stamps in Sweden.

Curry Gabriel Treffenberg (1791-1875) var den förste som föreslog införande av frimärken i Sverige 1823.

dras åt någon mer skicklig person "att en detalje uppgöra en bättre plan till efterföljd".

Treffenberg föll så att säga på eget grepp. Genom att redovisa stora komplikationer bäddade han för avslag på motionen. Han var helt enkelt för tidigt ute. Det hade varit nödvändigt med ett enhetligt porto, samma över hela riket, för att hans förslag om "Portochartor" skulle ha haft någon framtid. Den taxa som gällde växlade från 2 skilling lodet – för befordran högst tre mil – till 12 skilling på avstånd över 150 mil. Det innebär att Treffenbergs stämplade omslag skulle ha behövt tillverkas och tillhandahållas i en mängd valörer. Det lät sig icke göras.

Post Office Reform

Rowland Hill var först i världen med att utforma ett posttaxesystem med avgifter oberoende av avstånd – ett enhetsporto således. Men bokhandlaren James Chalmers (1782-

1853) i Dundee hann före med att år 1834 presentera ett märke som betalningsmedel för portot. Han skissade ett märke i valören 2 pence, en liten papperslapp, tryckt i kartor, gummerade på baksidan. För avsändaren var det bara att klippa ett märke ur kartan och klistra det på brevet. På postkontoret skulle märket makuleras med en stämpel. Så var det tänkt. Men tiden var ännu inte riktigt mogen.

Rowland Hill föddes i Kidderminster den 3 december 1795. Hans far gjorde sig känd som reformator av skolväsendet. Han grundade en skola, där undervisningen bedrevs i nya liberala, humana former. Åga var förbjuden och eleverna hade inflytande på undervisningens omfattning, uppläggning osv. Till viss del ägnade sig eleverna åt självstudier. Fysisk träning var obligatorisk. Hills idéer spriddes till andra länder, även till Sverige, där "Hillska skolan" var i verksamhet från 1830 till 1846 på Barnängen i Stockholm.

Rowland Hill assisterade fadern i skolarbetet och efterträdde honom som rektor. Men det var ett tungt arbete som Rowland inte maktade med på grund av bräcklig hälsa. Han behövde ett lindrigare jobb och det fann han uppenbarligen i London 1833 som sekreterare i ett nybildat sällskap för Sydaustraliens kolonisation. Arbetet var inte mer betungande än att Hill vid sidan av kunde ägna tre år åt sin "Post Office Reform: It's Importance and Practicability".

Det största problemet för Posten var att staten utnyttjade verket som inkomstkälla. Portot hade fördubblats under Napoleonkrigen. Enligt en historiker var portot i England då det högsta som postväsendets historia har att uppvisa. Efter krigsslutet behölls de höga postavgifterna. Det ledde till att massor av brev, nära hälften enligt vissa beräkningar, skickades illegalt. Alla som sysslade med transporter – diligensförare, ångbåtar i kusttrafik, sjömän – erbjöd sig att ta med sig brev till en lägre taxa än Postens.

Så tänkte Hill

Mats Bladh har författat ett mycket intressant vetenskapligt arbete om "Posten, staten och informationssamhället", utgivet 1999 av Kommunikationsforskningsberedningen. Mats Bladh ser på posthistorien ur delvis andra aspekter än tidigare forskare. Hills reformförslag sammanfattar han i sju punkter:

1. Intäkterna hos Post Office var större än utgifterna. Det fanns således utrymme för en portosänkning.
2. Intäkterna ökade inte i takt med befolkningstillväxten.
3. Sänkt porto skulle kunna öka brevvolymen och därmed intäkterna.
4. Administrationskostnaderna var höga på grund av en krånglig portostruktur.
5. Att det ofta var mottagaren, inte avsändaren som betalade portot gjorde utdelningen ineffektiv.
6. Genom en förenkling av taxorna och betalning i förskott kunde arbetskraft frigöras och ta hand om den femfaldiga ökning av brevvolymen som Hill bedömde trolig.
7. Enligt Hills beräkningar svarade transporter för endast en liten del av kostnaderna för att befördra ett brev. Portot borde därför vara lika oavsett avståndet mellan inlämnings- och adressorterna.

Hill hade räknat ut att totalkostnaden för att befördra ett brev var 0,84 penny. Den genomsnittliga transportkostnaden uppgick endast till 0,009 penny. För ett brev som skickades en relativt lång sträcka – från London till Edinburgh – blev denna kostnad 0,03 penny. Edinburghbrevet kostade 0,86 penny att jämföra med 0,84 penny i genomsnitt.

Hill publicerade sin skrift om portoreformen 1837. Myndigheterna ställde sig kall-sinniga. Mest avvisande var själve Postmaster General: "Av alla förryckta, överspända

idéer jag någonsin hört eller läst om är denna den mest fantastiska. Det säger sig självt att om Post Office skulle befordra 12 gånger så många brev skulle också utgifterna stiga 12 gånger.”

Men mycket tack vare inflytelserika vänner i parlamentet fick Hill gehör i regeringen och den 10 januari 1840 började enpen-nyportot tillämpas. Hos allmänheten hade intresset för Hills idéer varit stort redan från början och i tidningarna rapporteras om rena karnevalsstämningen på premiärdagen.

På huvudpostkontoret i London blev dags-skörden 112.000 brev, tre gånger mer än normalt.

Några månader senare – den 6 maj – var det premiär för världens första officiella frimärke – 1 penny svart och 2 pence blå. För-lagan hade Hill skissat – ett profilporträtt av drottning Victoria. Enligt Hills beräkningar skulle brevvoly-men femfaldigas ganska snart tack vare portosänkningen. Men så fort gick det inte. Det dröjde till 1853 innan detta uppnåddes.

Domestic letter posted in England
on the official first day of issue, 6th May 1840,
with the world's first stamp, 1 penny black.

Brev sänt inrikes i England
på den officiella utgivningsdagen, den 6 maj 1840,
med världens första frimärke, 1 penny black.

Brevtransporterna i England 1839-1853

	Brevmängd milj. styck	Kostnad i pund per 100 brev
1839	76	1,0
1840	169	0,5
1845	271	0,4
1850	347	0,4
1853	411	0,3

Folkets kärlek gav Hill belöning

Hill hade även andra idéer om förbättringar i postservicen. För att kunna genomföra dem anställdes han i postledningen. Men den banan blev kort. Whigpartiet – det liberala – föll 1841 och hos Torypartiet fanns inga sympatier för den reformivrande Hill. Hans tjänst drogs in.

Det var ett hårt öde för postreformatorn att avpolletteras så bryskt. Det tilltalade inte allmänheten. För första och sannolikt sista gången i posthistorien ordnades en nationalinsamling för en postväsendets välgörare. Den inbringade 13.000 pund.

När Whigs åter kom till makten fem år senare blev Hill sekreterare hos postministern. Ännu en upphöjelse följde 1860, då han adlades. Men ohälsa och meningsskiljaktigheter tvingade Sir Rowland att ta avsked. Drottningen tog initiativ till att ge Hill en statsbelöning på 20.000 pund och en årlig pension på 2.000 pund.

Hill avled den 27 augusti 1879 och hedrades med begravning i Westminster Abbey – bredvid ångmaskinens uppfinnare James Watt. En staty restes vid det dåvarande postala högkvarteret St. Martin's le Grand.

Taxan var länge avståndsbaserad

Ju längre man reser, desto dyrare blir biljetten. Lika självklart var det att ju längre ett brev transporteras, desto högre blir portot – ända till dess att Rowland Hill började studera hur kostnaderna egentligen fördelades mellan de olika momenten i ett brevshandling. Han kom fram till att beford-

ringssträckans längd var av underordnad betydelse.

Vid det svenska postverkets inrättande 1636 stadgade riksrådet att brevtaxor "skall icke stegras för högt och icke fordras lika för brev, som skola studsas på 10 eller 20 mil som det som drages 50 eller 60 mil". Den första tryckta taxan utfärdades dock först 1643. Den gällde enbart brev från Stockholm. För övriga postkontor skulle postmästaren själv räkna fram en taxa i proportion till stockholmstaxan, vilket förefaller lättare sagt än gjort. En grundprincip var att taxan skulle vara "så lindrig och skälig att ingen över den kan hava orsak att klage".

Avgiften för ett brev, som vägde högst ett lod, var från Stockholm till Södertälje, Enköping, Uppsala och Norrtälje 1 öre vitt silvermynt, 2 öre till Nyköping, Västerås och Gävle, 3 öre till Örebro, Norrköping, Linköping, Skara osv. Till norrlandsstäderna var portot betydligt dyrare – 9 öre till Piteå och Luleå och 10 öre till Torneå – samma som till Hamburg. Vägde brevet mer än 1 lod – "mycket eller litet" spelade ingen roll – taxerades det för 2 lod, över 2 lod för 3 osv.

Var portot i initialskedet och fortsättningsvis lågt eller högt i förhållande till priset på andra varor eller tjänster? Härom anför Sven Carlin i "Vad kostade brevet?" att varje försök att ställa brevportot i relation till andra realvärden stöter på stora svårigheter:

"Även de mest nödvändiga dagligvaror har under seklen haft en skiftande värdering. Detta gäller även de uppgifter som sedan länge finns tillgängliga i markegångstaxor, bouppteckningar och liknande. Det värde som då åsattes en tunna råg, ett får eller en enhet timmer, kan inte utan vidare sättas i relation till våra dagars priser för motsvarande varor. En del av de förnödenheter som på 1600-talet var grundläggande för hushållet har idag marginell betydelse. De ting som vi idag betraktar som oundgängliga fanns inte att tillgå för hundra år sedan."

Lägre porto ger fler brev

Den första fullständiga tryckta brevtaxan fastställdes i december 1692. Den omfattade 112 postkontor. "Ingen ort var förgäten var-est något postkontor hålles." Denna taxa är speciell också i ett annat avseende. Den byggde på kommersiella överväganden. Kanslikollegiet hade 1685 uttalat som sin åsikt att ett ringare porto skulle leda till en ökning av antalet brev. Därför borde portot sänkas för "en eller annan ort" och därigenom "facilitera correspondensen".

I februari 1690 gav Karl XI sitt nådiga tillstånd att förminska portot till sådana orter som kollegiet fann skäligt. Resultatet – det som kollegiet fann skäligt – blev att portot sänktes till de mest avlägsna orterna som Reval, Dorpat och Riga, medan det höjdes till flertalet andra orter. Ett exempel på den vanliga visan om gungorna och karusellen.

Efter ett halvsekel – år 1747 – ombildades portosystemet till en mera renodlad zontaxa. I kungörelsen står det att de nya portona var inrättade efter "en mera proportionell likhet postkontoren emellan, allt efter deras närmare eller vidare avlägsenhet från varandra."

I klartext betyder det att taxan indelas i nio avståndsgrupper – från under 6 mil till över 100 mil. Portot sattes till 1 öre i lägsta gruppen och ökades med 1 öre för varje grupp. 1767 höjdes avgiften med 1 öre "på vart lod".

Den brevtaxa, som gällde fram till 1855, var av årgång 1835. Den antogs av riksdagen på förslag av bevillningsutskottet som ansåg att den föregående taxan var "för starkt progresserad" efter 20 mil. Zonen 20-50 mil delades därför in i två – 20-35 mil och 35-50 mil. På så sätt kunde vissa uppenbara olämpligheter rättas till. Ett brev kostade till exempel lika mycket från Stockholm till Örebro som till Åmål, trots att avståndet var 20 mil respektive 39 mil.

Posten från fastlandet till Gotland drabbades ofta av förseningar. Det ansågs därför skäligt att sänka portot för brev till och från Gotland från 4 till 2 skilling banco per lod.

Hills idéer når Sverige

Postmyndigheterna i England motarbetade energiskt Hills idé om ett enhetsporto. Så långt gick man inte i Sverige. Men eftersom inga egna initiativ togs hade en varning för passivitet varit befogad. Tåta ombyten på chefsposten är en förmildrande omständighet. Under 15 år, från 1840 till 1855, styrdes Postverket av fyra chefer – Gustaf Peyron, Axel Wilhelm Grundelstierna, Hugo Hamilton och Otto Wilhelm Staël von Holstein.

Först ut att tala för en portoreform av engelsk modell var en riksdagsman av bondeståndet. I "Hedervärda Bonde-Ståndets protokoller vid lagtima Riksdagen 1847 och 1848, andra bandet" står att läsa att ett memorial behandlats den 23 december 1847, ingivet av Peter Mårtenson från Jönköpings län.

"Inom engelska poststyrelsen föreslog en underordnad tjänsteman för några år sedan en nedsättning av postporto, beräknadt till en penny (omkring 4 skilling) för hvarje brev från 1 till 8 lods vikt, om jag minnes rätt, oberoende av den längre eller kortare väg, brefven skulle befordras, och således ett nedsatt lika porto öfver hela Brittiska riket. Han fotade sitt förslag på den idén, att ett lågt porto skulle mångdubbla brevexlingen, och sålunda befordra en materiel vinst så väl för nationen som poststyrelsen."

Förslaget blev förkastat, fortsätter Mårtenson. Men efter några års strid mellan motsatta åsikter blev reformen antagen. Till en början minskade poststyrelsens inkomster men ökade efter några år i takt med att brevvolymen växte. Reformen åstadkom "lika stor nytta för engelska nationen som för dess postkassa."

Liksom Treffenberg hade Peter Mårtenson lagt ner stor möda på sin motion. Han hade nog satt sig in i sakfrågorna och hade följt utvecklingen i England. För att undvika det ekonomiska bakslag, som reformen till en början medfört i England, föreslog Mårtenson att nedsättningen av portot skulle ske i omgångar – först till 4 à 5 skilling per lod, lika till alla inrikes postkontor, oberoende av avståndet. När denna nedsättning

The House of Parliament at Birger Jarls torg, meeting place for MPs (excluding the noblemen) 1834-1866.

Riksdagshuset vid Birger Jarls torg, samlingsplats för de ofrälse stånden åren 1834-1866.

lett till en förhöjd brevväxling och högre inkomst för postkassan under två à tre år borde avgiften ytterligare sänkas för att efter sex år vara nere i 2 skilling banco.

Bevillningsutskottet instämde i motionärens bedömning att brevmängden borde öka när portot sänktes men befärade att Postverkets ekonomi skulle försämrast. Detta var särskilt betänkligt, eftersom ekonomin redan hade drabbats av bortfall, dels genom en förhöjd skjutslega, dels genom det större antal hästar som måste användas på grund av posternas ökande tyngd och utsträckningen av linjerna. Utskottet yrkade sålunda att motionen skulle avslås och att gällande taxor måtte bibehållas oförändrade. Så blev det också. Motionen avslogs hos alla fyra stånden.

Det epitet som bondeståndet stårar med i riksdagshandlingarna – hedervärd – är ett passande adjektiv som beskrivning av Peter Mårtensons pionjärinsats. Han löpte startsträckan på den – som det skulle visa sig – långa och krokiga vägen till en historisk postreform.

Under sitt sista år som överpostdirektör angreps Hugo Hamilton 1850 i nr. 81 av tidningen *Tiden*. Signaturen "Posttjensteman" gjorde det djärva påståendet att de reformer Hamilton genomfört i Postverket varit "förstörande". Hugo Hamilton – ej alltför skadad – bemötte anklagelserna i en skrift, daterad 16 januari 1851. "Om resultaterna af Svenska postverkets förvaltning under åren 1846 till och med 1850".

Under dessa år öppnades nio nya postkontor, ett 30-tal nya postgångar infördes eller förlängdes och nya postkonventioner ingicks med utländska postverk. I portofrågan gjorde Hamilton en klarsynt deklaration. Den påtänkta reformen kunde inte genomföras förrän Rikets ständer "antaga den grundsats, som öfver allt annorstädes erkänts vara den enda riktiga, den nemligen att ett lands Postverk ej får anses som en beskattningsanstalt, hvaraf Staten erhåller en direkt och till ziffran bestämd årlig inkomst, utan att den rätta vinst en Stat drager af detta verk är den, som uppkommer till följd af en alltjemt stigande handel och industri, för hvilkas lyftande låga posttaxor samt en hastig och säker befordran af bref och paker äro ett af hufvudvilkoren."

Utskottet söker direktinformation

De tvehågsna ledamöterna i bevillningsutskottet var angelägna om att komma till

Peter Mårtenson, a farmer MP, was the first person to propose uniform postage in the 1847/1848 Parliament.

Peter Mårtenson, riksdagsman i bondeståndet, var den förste som föreslog ett enhetsporto vid riksdagen 1847/1848.

klarhet om portoreformen i England var något för Sverige att ta efter. Efter sitt yttrande över Peter Mårtensons motion beslutade utskottet därför att sända en kunskapare till England för att få ytterligare information om penny-postreformen. Theodor Willerding, senare svensk-norsk generalkonsul i London, besökte England 1845 och 1847. I en skrift redogör Willerding 1848 utförligt för de olika turerna kring Hills reform och sammanfattar: "Sålunda tillkom världens liberalaste posttaxa och undanträngde för alltid den grymmaste som någonsin funnits".

En makalös beskrivning av brevens betydelse i London för 150 år sedan avslutar hans rapport till bevillningsutskottet. Den är alldeles avgjort värd att rädda undan glömskan:

"Ingenstädes tjänar posten till så många olika ändamål som i London. Sällan sändas der muntliga bud. Posten begagnas till allt. Mycket, som annorstädes sker genom annonser i tidningarne, göres der med bref. Man sammankallar ledamöter i direktioner, kommittéer, sällskaper och föreningar genom bref. Man gör beställningar hos handverkare och sänder dem påminnelser. Man kallar till förrättningar af alla slag. Man tillskriver sina advokater, sina läkare och sin tvätterska. Man bjuder till bröllop, dop, begrafningar, baler, middagar och andra sällskaper – allt med posten. Då det är brukligt att skriftliga invitationer på samma sätt besvaras, kan man antaga att postverket förtjenar 2 pence (5 sk. B:ko) för hvarje person, som är bjuden, hvilket sammanlagdt måste utgöra rätt mycket i en stad så stor som London. Man finner i alla förmak skrifbord med papper och kuverter af flera dimensioner samt porto-stämplor eller "Queens heads", såsom de vanligen benämnas. Det är ganska naturligt att man i England med största intresse omfattar denna mångnyttiga anstalt, och att ingen utlänning undgått frågan: Hvad tycker ni om penny-posten? Är den icke en förträfflig inrättning?"

Livlig debatt i bondeståndet

Vid 1850/1851 års riksdag väcktes fyra motioner i portofrågan, två i bondeståndet och två i borgarståndet. Den ene av de två motionärerna i bondeståndet var Peter Mårtenson, som inte gett upp kampen på att efter engelskt mönster åstadkomma "nedsättning och likformighet i Svenska postportot öfver hela riket". Pennypost-systemet hade lett till "högst förvånande resultater icke allenast i brevexlingens hastiga tillökning ända till det otroliga utan också haft ytterst fördelaktiga verkningar på landets industri". Peter Mårtenson hade vässat sina argument med ytterligare ett: "Hundratusentals brev, som nu årligen skickas genom resande och förmän, skulle vid ett lägre porto ledas in på de rätta vägarna och förstärka postkassan".

Medmotionären i bondeståndet, E. M. Falk från Skaraborgs län, hade inga höga tankar om det svenska postväsendet:

"Postinrättningen i Sverige är för detta Hederv. Stånd nästan endast som en börda, hvars tyngd de jordbrukande klasserna få bära, men från hvars fördelar de äro utestängda. Av landets 140 postkontor är 86 belägna i städerna och bara 54 i köpingar och på landet. Endast en ringa del av befolkningen kan begagna Postverket. Brev borde kunna lämnas in på en stor mängd andra ställen än där det finns postkontor. Detta kan bli möjligt genom ett särskilt slags stämplat papper, som avsändaren fäster på brevet. 'Ett sålunda frigiordt bref kan alla tider af dygnet nedsläppas uti en låda å alla de för detta ändamål inrättade emottagningsställen'. En därtill utsedd person samlar in breven, lägger dem i en väska och lämnar den till postiljonen när han far förbi."

Falk föreslog att portot skulle vara 4 skilling banco, dock 6 skilling för brev utan stämplat papper. Han hade en klar bild av hur portostämplarna skulle se ut och användas. De skulle tillverkas i ark på gummerat papper. Arken "sönderklippas, då stämplarna skola begagnas". På postkontoret skulle anbringas en svart, outplånlig stämpel över portomärket. Förfalskningar behövde inte

befaras på grund av "märkenas låga valör och svårigheten för en förfalskare att afsätta en så stor mängd, att han däraf kunde hämta någon vinst, motsvarande kostnaderna och äfventyret". Falk tillägger att "någon förfalskning inte skett i England, där portomärken begagnats i mer än tio år".

Debatten blev livlig i bondeståndet. Tungan på vågen för ett avstyrkande var måhända ett inlägg av Pehr Östman från Västernorrlands län:

"Som man vet, hafva vid föregående Riksdagar ofta förekommit frågor om reglering af postverket, och då man nu kommit underfund med, att i grannrikerna vidtagne reformer inom postväsendet varit nyttiga, samt tillvunnit sig allmänt bifall, tror jag, att införandet äfven i vårt land af ett väl ordnat system i postväsendet skulle leda till gagn och belåtenhet. Den för oss mest maktpåliggande reform derutinnan är likväl borttagandet af de olägenheter och den tunga, som är förenad med postföringen; postbönderne få nemligen icke allenast fortskaffa tunga poster, än ock derför nöja sig med en godtgörelse, som på långt när icke motsvarar deras besvär."

Gärna portoreform men först en rejäl höjning av ersättningen till postbönderna!

Borgarståndets diskussioner

En av motionärerna i borgarståndet var Paul Berg. Han hänvisade till erfarenheter i andra länder – "serdeles i England". I den mån portot minskade ökade korrespondensen. Detta hade ostridigt ett lyckligt inflytande på alla förhållanden, i synnerhet de industriella. Han förordade därför ett enhetsporto av 4 skilling per lod.

Större tyngd tillmättes den andra borgerliga motionen av Per Murén i Gävle. Han var både en framgångsrik industriidkare och en allmänt respekterad politiker. Murén betonade att ett lågt och enhetligt porto var en viktig betingelse för industrins och handelns utveckling. Därför borde staten ej sky uppföringar. En nedsättning av portot till 4 skilling skulle visserligen leda till ett inkomstbortfall på ca. 40.000 riksdaler under

Photo of the statue in Gävle of Per Murén, a commoner MP and company director, who raised an important motion on uniform postage.

Bild av statyn i Gävle av ledamoten av borgarståndet och företagsledaren Per Murén, som väckte en betydelsefull motion om enhetsportot.

det första året. Med det var ett övergående problem. Murén såg ännu en fördel – en sidoeffekt av portomärkena. De skulle kunna användas som skiljemynt.

I bevillnings- och ekonomiutskottet ägnade man särskild uppmärksamhet åt Muréns motion, som hade fått livligt medialt stöd av främst det liberala, tungt vägande *Aftonbladet*, en tidning som grundats 1830 av Lars Johan Hierta och som utmärkte sig genom sin rappa journalistik. På utskottets vanliga vis – då som nu – lade man huvudvikten vid om en reform skulle leda till ökad eller minskad inkomster för statsverket. De kom därför fram till att den förväntade inkomstminskningen, låt vara bara till en början, var en börda som Postverket icke kunde bära.

Men utskottet var inte helt negativa. Man ansåg att ständerna borde hos Kungl. Maj:t anhålla att poststyrelsen fick i upp-

drag att upprätta ett på tillförlitliga beräkningar grundat förslag till ett portosystem "i den syftning som motionärerna antytt". Detta alternativ hade Murén som upphovsman.

I borgarståndet anmärkte herr Winge – i detta stånd användes genomgående herr-titeln – att Murén gjort jämförelser med andra länder "utan att tillräckligt betänka, att bland dessa uppgifna länder icke något, om ej möjligen i ett eller annat afseende Norrige, är med Svenska Riket uti ifrågavarande fall jemförligt. England är det icke alls. Der kan möjligen ett uniformt porto bära sig i längden äfvensom i länder, som, lika med England, drifva en vidsträcktare industriell och affairs-rörelse, samt hafva vida större befolkning, än Sverige."

Prästeståndet i huvudsak för

I detta stånd inleddes debatten den 2 april 1851. Först på talarlistan var prosten Arosenius som i sitt inlägg uppehöll sig en hel del vid erfarenheterna i England. Han påvisade att inkomsterna för det engelska postverket i stort sett hade halverats under en åttaårsperiod efter enhetsportots införande. Om man tillstyrkte en utredning som kunde ligga till grund för en kommande proposition skulle man i förväg ha låst sig för att acceptera att även den svenska staten genom mindre bidrag från postverket skulle förlora på införandet av ett enhetsporto.

I ett annat inlägg av komminister Beckman framhölls att det vore angeläget med tillförlitliga beräkningar men han menade att sådana beräkningar kunde göras av vem som helst. Talaren hade genom sifferexempel på postavgifterna från Stockholm till olika delar av landet kommit fram till att portointäkterna omedelbart efter reformens införande kunde sjunka till 1/12! Möjligen kunde de efter en tid öka men sannolikt inte till mer än 50 procent inom överskådlig tid. Likväl avslutade Beckman sitt inlägg med att begära en utredning.

Arosenius återkom med en precisering av sitt tidigare yttrande. Gärna en utredning men ingen proposition. Han yrkade således

Otto Wilhelm Staël von Holstein, a nobleman MP, and Director General of the Post Office 1850-1867.

Generalpoststyrelsens chef åren 1850-1867,
Otto Wilhelm Staël von Holstein, som var
riksdagsman för adeln.

på att i yttrandet från prästeståndet skulle kravet på en proposition strykas.

Flertalet av de yttranden som följde var i huvudsak positiva till en proposition efter det att Generalpoststyrelsen fått göra en utredning om de ekonomiska konsekvenserna av en enhetsportoreform. Olika argument framfördes; till det mest påtagliga hörde väl ett från doktor A. Nordström, som i likhet med Murén menade att frimärken kunde användas som växelmynt.

När det blev dags för votering förklarade den mest tongivande medlemmen, professorn och biskopen Carl Adolph Agardh, att han instämde med de talare som hade yttrat sig för bifall till betänkandet. Vid den kommande voteringen röstade 33 ledamöter för och endast 12 emot att både utredning och proposition skulle beställas.

Adeln för och emot

I debatten hos ridderskapet och adeln mötte även det modesta förslaget om en utredning till en början motstånd. I täten stod August von Hartmansdorff, president i Kammarrätten, med – som Ernst Grape skriver i minnesskriften vid 100-årsjubileet "Enhetsportot och frimärket" – "ett delvis drastiskt anförande". Det är lätt att hålla med.

Om breven var angelägna ansåg nog inte de skrivande att portot var för högt, enligt talaren. Om breven var onödiga så fanns det inte skäl för staten att genom uppoffringar uppmuntra deras improduktiva tillverkning. Det var ovisst om ökad brevskrivning mer bidrog till tidens förspillande eller till dess nyttiga användning. Lika oavgjort var det om statsmannen bör glädja sig eller ej över brevens tilltagande mängd och över den ökade förbrukningen av papper och bläck, pennor och lack.

Ett annat, kanske väl så betydelsefullt inlägg i debatten, kom från friherre Knut Ph. Bonde. Han menade bl.a. att Postverkets avgifter borde bestämmas så att administrationen blev betald men att portoavgifter därutöver skulle bli som en beskattning, vilket han ansåg vara både olämpligt och orättvist. Bonde ansåg dessutom att ett uniformt porto var det mest rationella, även om ett zonsystem kunde användas övergångsvis. Han ansåg också att man så fort som möjligt borde införa "poststämplar", alltså frimärken.

Grape avslutar sitt referat av riksdagsdebatten inom detta stånd med "Man kan tillägga att om denna åsikt vunnit majoritet bland rikets ständer, så hade portofrågan varit löst. Det var inkomstminskningen för statsverket som var det ständigt anförda skälet mot reformen".

I Riddarhuset yttrade sig även Postverkets chef, friherre Staël von Holstein. Han hade gjort karriär och nått toppen på den juridiska banan. Han var ledamot av Högsta domstolen, när han 1850 utnämndes till generalpostdirektör. I sitt inlägg vid debatten i Riddarhuset visade Staël von Holstein vidsyn. Om man bara visste att all korrespon-

dens endast angick intellektuella eller materiella intressen kunde postchefen rent av tänka sig att breven fick befordras portofritt. Men när nu postavgiften måste finnas bör den motsvara kostnaden. Generalpostdirektören avslutade med att meddela att ett arbete pågick i poststyrelsen med att samla in fakta om möjligheterna till en portoreform.

Slutligt avgörande

Under det att debatten pågick i bondeståndet kom beskedet att alla övriga stånd hade biträtt förslaget om att begära en utredning av Generalpoststyrelsen om effekterna av en portoreform. Därmed var det utan betydelse hur bondeståndet ställde sig. Trots detta gick man på avslagslinjen i detta stånd.

Den 16 april 1851 avlät rikets ständer en framställning till Kungl. Maj:t om att poststyrelsen borde anbefallas att upprätta ett förslag till införande av ett förändrat system i postväsendet. Ständerna emotsåg en pro-

Pontus Winroth, the accountant at the General Post Office, headed up the investigation into uniform postage in 1851-1853.

Generalpoststyrelsens kamrer, Pontus Winroth ledde utredningen om enhetsportot 1851-1853.

position i ärendet till nästkommande riksdag.

Det stora intresse som portofrågan väckte avspeglar sig i att debattinläggen varit många, ofta också långa och väldokumenterade. Av riksdagsprotokollen framgår t.ex. att antalet anföranden i bondeståndet uppgick till 26 och i borgarståndet till 24.

Generalpoststyrelsen utreder

Generalpoststyrelsens utredning tog främst fasta på hur Postverkets ekonomi påverkades av olika alternativ till förändring av portosystemet. Utredningen var omfattande. Den pågick i ett och ett halvt år, sysselsatte fyra tjänstemän och leddes av postkamrern Pontus Winroth, en erkänt skicklig postman, som avslutade sin karriär som postdirektör i Stockholm.

Grundmaterialet var postkontorens brevprotokoll under 1851. Antalet inrikes brev uppgick – noga räknat – till 3.481.415. I porton inbringade breven 448.824 riksdaler. Medelportot per brev var 5 1/7 skilling banco.

Breven delades upp efter vikt och beföringsvägens längd. Man räknade fram vad inkomsten skulle bli vid ett medelporto på 3, 4 eller 5 skilling banco. Ett porto på 4 skilling skulle leda till en relativt stor inkomstminskning – på i runda tal 100.000 riksdaler. Generalpoststyrelsen stannade därför vid att föreslå ett ”enformigt” porto över hela riket på 5 skilling. För lösbrev och lokalbrev föreslogs portot bli 2 skilling banco. Samtidigt underströks att postekonomin skulle förbättras betydligt och ett lägre porto vara möjligt, om verket befriades från en del kostnader.

Postverkets ekonomi försämrades med cirka 100.000 riksdaler genom postbefordran utan ersättning för ett stort och växande antal tjänstebrev från ämbetsmän och statliga myndigheter. Vidare belastades Postverkets budget av statliga utgifter som egentligen inte hörde hemma där. Som exempel angavs att 12.000 riksdaler togs ur Postens kassa för underhåll av de optiska telegrafanläggningarna och 8.000 riksdaler gick till

understöd åt diligensinrättningen mellan Stockholm, Göteborg och Helsingborg.

Regeringen för zontaxa

Tidtabellen fungerade någorlunda. Den proposition som riksdagen förväntade sig framlades den 21 mars 1854. Den föredrogs i statsrådet inför Hans Maj:t Konungen av ”Chefen för Finans-departementet, Statsrådet, herr friherre Palmstjerna”. Konungen behagade gilla förslaget till proposition och befallde att Nådig proposition skulle avgå till Rikets Ständer.

Regeringens proposition avvek i ett väsentligt avseende från Generalpoststyrelsens förslag. I stället för ett enhetligt porto föreslogs införande av en zonbaserad taxa – en zon för befordran upp till 20 mil och en för längre sträckor. Portot skulle vara 4 respektive 6 skilling banco. Bakgrunden var att det inte fanns ekonomiska förutsättningar för att med en gång införa ett enda likformigt porto, hur angeläget detta än var. Även ett portosystem med två räjonger skulle medföra ökad bekvämlighet och lättnad för korrespondenterna. I en framtid kunde säkerligen det högre portot på 6 skilling banco tas bort.

Propositionen kritiserades i pressen, bl.a. av *Aftonbladet* i dess liberala anda. I stället för att ockra på en indirekt beskattning borde staten göra några uppoffringar, så att brevväxlingen för den stora allmänheten blev mindre betungande. ”Man kunde därför hoppats att Kungl. Maj:t skulle med ens föreslå likformigt brevporto 4 skilling – på en gång ta steget till en reform, som var livligt efterlängtat av alla samhällsklasser”.

Vid propositionens överlämnande till bevillningsutskottet yttrade sig Lars Johan Hierta inledningsvis. Det gällde för riksdagen att dra största möjliga nytta av ”en av civilisationens vackraste uppfinningar”. Talaren hade som främsta argument att brevmängden borde öka väsentligt vid införande av ett enhetsporto och att den rörliga kostnaden för befordran av ett brev inte skulle överstiga en tredjedel av brevportot, även om detta sattes så lågt som 3 skilling

banco. Detta porto borde därför vara tillräckligt men Hierta kunde också tänka sig ett medelporto på 4 skilling banco.

I bevillningsutskottet var man negativ till regeringsförslaget om ett räjongsystem. Men sedan följde det vanliga vägandet för och emot. Å ena sidan ansåg sig utskottet "icke kunna undgå erkänna" att ett enhetsporto skulle betyda förenklingar för korrespondenterna och förenkla uppbörden. Å andra sidan kunde ett enhetsporto inte sättas högre än 4 skilling och då skulle Postverkets inkomster minska alltför mycket.

Utskottet hemställde i enlighet härmed att gällande taxor skulle bibehållas oförändrade och att övriga förslag i ärendet "torde böra förfalla".

Reservation räddade reformen

Till bevillningsutskottets yttrande fogades en reservation av greve Carl Magnus Björnstjerna. Den var påfallande saklig, väl underbyggd och övertygande i sin argumentering för införande dels av ett enhetligt porto, dels av frimärken som betalningsmedel för postavgifterna. Reservationen blev tungan på vågen. Den ledde till att först bevillningsutskottet, sedan att flertalet riksdagsledamöter började tänka om.

Björnstjerna fäster stor vikt vid att riksdagens utskott och ledamöter inte tillräckligt beaktat att ett lågt medelporto framkallar tillväxt. Han hämtar ett exempel i grannskapet.

"I vårt grannrike, Danmark, infördes den 1 April 1851 ett medelporto 4 Riksbanks-skillingar. Sista året under det gamla porto-systemet utgjorde brefantalet 1.647.293 stycken. Detta antal har efter medelportots införande uppgått: I:sta året till 2.802.983 st., andra året till 3.016.450 st".

Ett medelporto på 4 skilling "blefve högre endast för de distanser af 5 mil och derunder, för hvilka nu gällande taxa bestämmer ett bref-porto af 2 sk. och 3 sk., samt lika och lägre för alla öfriga afstånd; och hvad enligt de av General-Post-Styrelsen utarbetade uppgifter utvisa, är brevväxlingen inom förstnämnda distanser jemförelsevis

Carl Magnus Björnstjerna, a nobleman MP, whose reservation saved the motion on uniform postage in 1854.

Carl Magnus Björnstjerna, riksdagsman för adeln, vars reservation räddade reformen om enhetsportot 1854.

ganska inskränkt, så att ett till 4 skilling förhöjdt porto i dessa fall blefve föga betungande, hvaremot samma korrespondenter, som brevväxla på närmare håll, oftast hafva brevväxling på avlägsnare ställen och sålunda för den något förhöjda avgiften i förra fallet finge full ersättning genom den i senare fallet till 4 sk. nedsatta portoavgiften".

Reservanten anför dessutom att utredningens siffror är från 1851 och att Postverkets inkomster sedan dess ökat med 70.000 riksdaler. En ny kalkyl inom Kassakontoret hade visat att 4-skillingssportot skulle resultera i ett överskott på 127.000 riksdaler.

Björnstjerna anför avslutningsvis att Statsverket under de närmaste åren inte bör påräkna bidrag av postmedlen. Det blivande överskottet bör disponeras av Kungl. Maj:t "till Post-anstaltarnas utvidgande och förbättrande samt Post-föringens ordnande på ett ändamålsenligare och efter tidens fordringar mera lämpadt sätt än det närvarande." För att vinna stöd från bondeståndet

anför Björnstjerna att genom överskottet i postkassan bör Postverket bli i tillfälle att befria jorden från den tyngande bördan som posthemmanens skjutnings skyldighet innebär.

I reservationen instämde följande ledamöter: "Herr Grefve Taube, H. E., Herr Grefve Lagerberg, Sv., Herr Hammarhjelm, C., Herr Kontrakts-Prosten Linnarsson, Herrar J. G. Schwan, C. A. Rettig, C. G. Åsbrinck, L. F. Nygren, S. Hagman och E. Tjernberg."

Prästman ville ha status quo

I debatten framträdde en ivrig förespråkare för status quo, som bevillningsutskottet förordade. Det var huvudtalaren i prästeståndet, komminister J. W. Beckman, som menade att när man reser får man betala efter väglängden. Det är en naturlig princip, som borde gälla generellt. I andra länder kan järnvägar och kanaler utnyttjas för postbefordran, men i Sverige finns bara en kanal och järnvägsbyggandet står inte ens på papperet. "Järnvägsbiten Köping – Hult började hota med dröjsmål. Våra barnbarn få sannolikt se den färdig".

Ännu ett hinder för reformen var att "fabriker för tillverkning av falska frimärken icke komma att saknas. [...] De som skriva brev för ro skull bör ej uppmuntras. De fatiga skriver mest på korta avstånd och de kommer att få betala mer. Det innebär orättvisor".

Dessa två argument räckte emellertid inte för att majoriteten i prästeståndet skulle instämma i utskottets förslag. Tvärtom röstade man för återremiss till utskottet.

I bondeståndet fick utskottsbetänkandet däremot fortsatt stöd med hänvisning till att "postföringsfrågor" (dvs. böndernas postskjutningsskyldighet) först borde lösas. De övriga stånden röstade för återremiss till utskottet.

Utskottet byter fot

Den 27 juli 1854 lämnade bevillningsutskottet ett förnyat utlåtande. Redan i sitt första

betänkande hade utskottet erkänt fördelarna med ett 4 skillings medelporto och med införandet av frimärken. Det var endast farhågorna, att staten inte kunde undvara ett fortsatt bidrag av postmedlen, som hindrade utskottet från att stödja reformen. Av ärendets behandling i riksdagen framgår att riksdagens majoritet inte delar dessa farhågor. Därför hemställer utskottet om införande av 4 skillings medelporto i överensstämmelse med Carl Magnus Björnstjernas reservation. Men man gör ett klarläggande om frankeringen.

Med hänsyn till frimärkets stora betydelse och de fördelar som medelportot ger korrespondenterna, "vore det icke överdrivet fordra, att portoavgiften betalas med frimärken". Ätminstone till en början kunde dock kontantbetalning medges. Men för att detta inte skall fördröja ett allmännare bruk av frimärken föreslås en särskild avgift på 1 skilling banco för ofrankerade brev.

Riksdagsbehandlingen avslutas

Nu borde det ha varit slutdebatterat i riksdagen. Det kunde väl inte ha funnits så mycket mer att tillägga? Jo verkligen, särskilt i det adliga ståndet. Protokollet därför omfattar 50 sidor.

Det konservativa partiets främste talesman, August von Hartmansdorff, vädrar på nytt sitt missnöje med portoreformen. Han ifrågasätter starkt nyttan av att genom statliga åtgärder underlätta brevskrivandet. Ja, det handlade ju rent av om att förleda människor till att skriva brev. Någon vinst för Postverket tror han inte på. Det enda som uppnås är tillfredsställelsen att ha infört något nytt.

"Liksom det kostar något, att sedan man haft rockar med korta skört, lägga sig till med långa, likaså kostar det att införa

In Swedish Code of Statutes No. 23 in 1855, the introduction of "uniform postage for domestic mail" was announced.

Svensk Författningssamling nr. 23 1855, i vilken tillkännagavs införandet av "ett lika brefporto vid den inrikes brefväxlingen".

medelporto sedan man haft olika penningbelopp. För dylika hugskott böra, enligt min åsikt, medel icke uppoffras i ett så fattigt land som vårt, där statsverket väl behöver sina penningar.”

I några detaljfrågor hade ständerna fattat skiljaktiga beslut. Det ankom därför på utskottet att göra en sammanjämkning. Den

viktigaste ändringen gällde den extra avgiften för ofrankerade brev. Den ville inte adeln gå med på, inte heller bondeståndet. Deras uppfattning segrade vid voteringen. Riksdagsbeslutet om införande av enhetsporto och frimärken anmäldes till Kungl. Maj:t den 25 oktober 1854.

1855. Svensk N° 23. Författnings-Samling.

(Uppläses från Predikstolen.)

Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse,

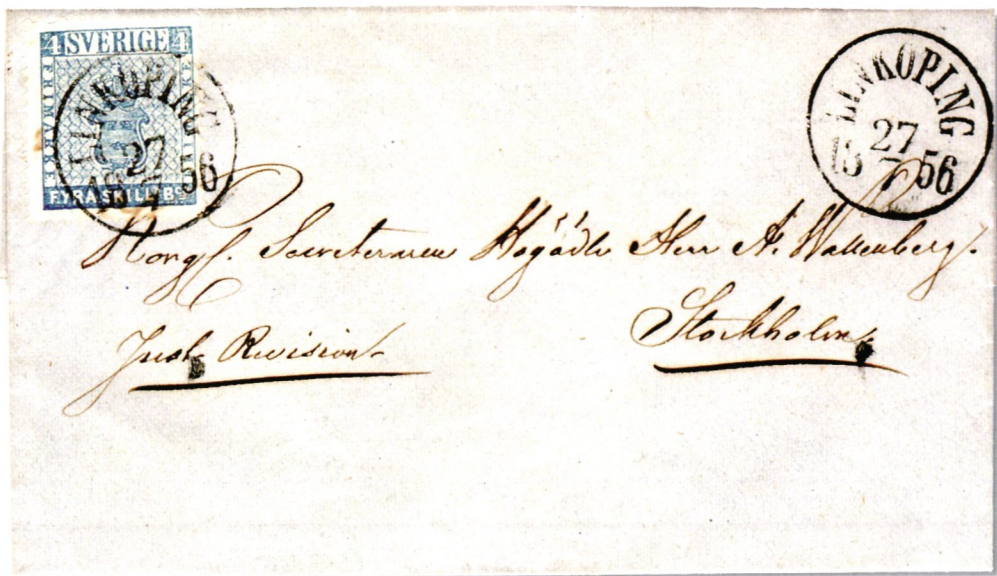
angående ett lika bresporto wid den inrikes breswexlingen;

Gifwen Stockholms Slott den 9 Mars 1855.

Vi OSCAR, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göra weterligt: att sedan Rikets Ständer, uti underdånig skrifwelse den 25 October sistlidet år, hos Os anmält deras, med anledning af Vår Nådiga framställning, fattade beslut, angående förändradt porto-system för den inrikes breswexlingen jemte åtskilliga dermed sammanhang egande frågor; så hafwe Wi, efter Vår General-Post-Styrelses hörande, funnit godt att, i hufwudsaklig öfwerensstämmelse med samma beslut, i nåder förordna:

§ 1.

Wid inrikes breswexlingen skall för bref, som med posten befordras emellan de orter, der postanstalter finnas, ett wigt och lika medelporto, utan afseende på afståndet, erläggas för hwarje bref af enkel wigt. För bref af större wigt erläggas fördubbladt eller ferdubbladt medelporto i det förhållande, som uti Kongl. Förordningen den 15 October 1783 är bestämdt.

Letter with 4 skilling banco stamp,
addressed to André Wallenberg, the founder of the finance empire,
sent from Linköping in 1856.

Brev med 4 skilling banco till André Wallenberg,
grundaren av finansimperiet, sänt från Linköping 1856.

De som bör äras

En slutsats av portoreformens behandling under riksdagarna 1847/1848, 1850/1851 och 1853/1854 är att det är några enskilda riksdagsmän som varit de främsta tillskyndarna av reformen. De har tidigare än andra insett fördelarna av enhetsportot och frimärket, de har energiskt propagerat för och lyckats genomdriva reformen. Särskilt en trio bör hedras – i stigande skala: Peter Mårtenson, Per Murén och Carl Magnus Björnstjerna. Utan deras insatser hade det knappast varit aktuellt att under år 2005 fira 150-årsminnet av enhetsportots och frimärkets tillblivelse i vårt land. Nu kan ju även kraftigt överdrivet motstånd främja en god sak. Vi "vanliga" människor vill ju inte gärna alliera oss med belackare och fanatiker. I det perspektivet ligger även August von Hartmansdorff bra till för hågkomst.

Medelportots betydelse för brevskrivarna

Svensk Författningssamling nummer 23 år 1855 innehåller en kungörelse, daterad den 9 mars, som börjar så här: "Wid inrikes brefvexlingen skall för brev, som med posten befordras emellan de orter, der postanstalter finnas, ett wisst och lika medelporto, utan afseende på afståndet, erläggas för hwarje brev af enkel vikt."

Portot fastställdes till 4 skilling banco. Med enkel vikt avsågs "högst 1/4 lod". Den nya brevtaxan gällde från och med den 1 juli 1855.

I "Enhetsportot och frimärket" anger Ernst Grape några exempel på "medelportots revolutionerande betydelse". Ett porto på 4 skilling banco innebar en höjning med 2 skilling för brev mellan Norrköping och Söderköping, med 1 skilling för brev mellan Stockholm och Sigtuna eller mellan Jönköping och Gränna. Sänkt porto blev det för brev från Stockholm till Norrköping, förut 5 skilling, från Stockholm till Jönköping, förut 6 skilling, från Stockholm till Växjö, förut 7 skilling. Andra exempel som gavs var

att ett brev från Jönköping till Skellefteå kostade före 1 juli 11 skilling och ett brev från Växjö till Haparanda 12 skilling banco.

I praktiken betydde reformen att portot ökade för 4 procent av breven med 2 skilling och för 11 procent med 1 skilling. För 25 procent inträdde ingen ändring och för 60 procent sänktes avgifterna med ett belopp som varierade mellan 1 och 8 skilling banco.

Den svenska medelvägen

Att behandlingen av portofrågan drog så långt ut på tiden hade – med facit i hand – en stor fördel. Man lärde av erfarenheterna från andra länder, särskilt England. Enhetsportot sattes där extremt lågt – till en penny medan den lägsta avgiften tidigare var 4 pence. Det betydde ett stort ekonomiskt bakslag till en början. När whigpartiet föll 1841 anklagades det för att ha kastat bort stora portoinkomster. Inkomstbortfallet blev 1,1 miljoner pund under reformens första år. Även reformvänliga tidningar nödgades konstatera att reformen slagit fel och berett staten "en mycket allvarsam förlägenhet" (*Morning Post* 1842). I januari 1844 skriver *Observer* att köpmännen, mäklarna och bokhandlarna sparat tusentals pund i porto.

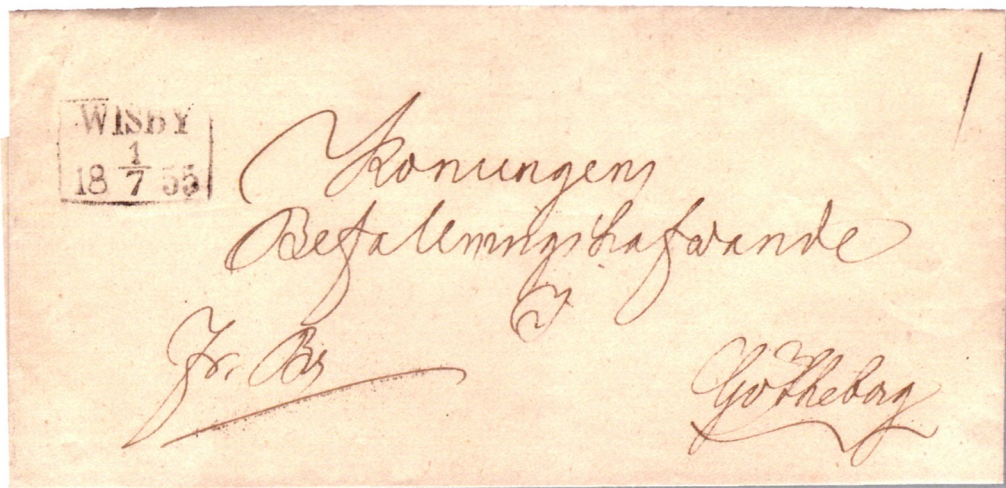
Detta måste nu "hela engelska folket samman skjuta genom 10 procents förhöjning i skattetaxan och genom ny beskattning av inkomst".

I Sverige gick man en medelväg. Mats Bladh skriver: "Det sägs att 'lagom' är ett genuint svenskt ord, som saknar motsvarighet i andra språk. Just lagom är en bra beteckning på den svenska varianten av enhetsporto. Det är karakteristiskt att man talade om 'medelporto' i och kring riksdagen."

I en redogörelse till Kungl. Maj:t om Postverkets förvaltning och räkenskaper för åren 1854 och 1855 står att läsa om det reformerade portot: "Av denna i så många hänseenden viktiga och för brevväxlingen underlättande reform hade resultaten även i ekonomiskt hänseende uti vida högre grad och synnerligen vida hastigare, än man vågat hoppas och beräkna, visat sig fördelaktiga, så att den minskningen i postuppbörden, som till följd av omförmälda medelportos införande var att emotse, för år 1855 endast utgjort något över 26.000 riksdaler och att uppbörden under påföljande år kunde antagas hava åter uppgått till samma belopp som tillförne."

Official letter, sent from Wisby on 1st July 1855,
the day uniform postage was introduced. Official stamps were not issued until 1874.

Tjänstebrev, skickat från Wisby den 1 juli 1855, samma dag som enhetsportot infördes.
Tjänstefrimärken infördes inte förrän 1874.

Antalet portopliktiga inrikes brev uppgick 1854 till 4.265.300. 1856 var antalet 4.897.000. Ökningen fortsätter sedan med 2 à 300.000 per år till början av 1860-talet. Därefter blir ökningen ännu större. Under 1857 överskreds inkomsterna med 20.000 riksdaler. Reformen var således ekonomiskt tidigt i hamn.

Källor och litteratur

Bihang till samtliga riks-ståndens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm åren 1853 och 1854.

Stockholm 1853-1854.

Bilagor till Högloflige Ridderskapets och Adels Protokoll, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, År 1823.

Stockholm 1823.

Bladh, Mats,

Posten, staten och informationssamhället.
Stockholm 1999.

Carlin, Sven,

Vad kostade brevet?
Stockholm 1975.

Generalpoststyrelsens berättelse om Postverkets förvaltning under förutgångne år.

Stockholm 1866.

Grape, Ernst,

Enhetsportot och frimärket.
Stockholm 1955.

Grape, Ernst,

Svensk posthistoria,
berättad för postens folk.
Stockholm 1941.

Hamilton, Hugo,

Om resultaten af svenska postverkets
förvaltning under åren 1846 till och med
1850.
Stockholm 1851.

Minnesskrift vid invigningen af nya posthuset i Stockholm år 1903.

Stockholm 1904.

Protokoll från den lagtima riksdagen i Stockholm åren 1850 och 1851.

Stockholm 1850-1851.

Rowland Hill and the Penny Post.

History Today.
August, 1985.

Zilliacus, Laurin,

Det gula hornet.
Stockholm 1958.

Åkerman, Karl,

Frimärken.
Stockholm 1968.

Debate on Introduction of Uniform Postage

In Sweden the 1850's was an eventful decade. The Swedish infrastructure in particular was subjected to many great changes. The first telegraph line came into use between Stockholm and Uppsala in the autumn of 1853, and the first railway lines were opened in 1856, i.a. Malmö–Lund and Gothenburg–Jonsered. The same year, the first commercial bank was started in Stockholm.

On 1 July 1855, the most important postal reform so far was introduced, involving both the introduction of the uniform postage, independent of distance, and of stamps becoming a means of paying for postage.

Treffenberg's Proposal

It would be a few years before Sweden followed England's example in introducing a new postal system, but Sweden could have taken the lead. As early as 1823, the then lieutenant Curry Gabriel Treffenberg proposed in a motion to Parliament that Sweden should introduce "stamped papers in different values, to be used as wrappers for letters".

However, the motion was rejected. The reason was probably Treffenberg's own fault, since the motion described several possible complications. He had assumed that uniform postage was to be introduced and that therefore only wrappers in one value would be required. The main obstacle was undoubtedly the postal zone rates in force in Sweden at the time; from 2 skilling banco per lod (= 13.3 g) between neighbour-

ing towns up to 12 skilling banco to the most remote destinations.

Post Office Reform

The next time the idea of introducing uniform postage and issuing stamps came up in Sweden, it originated from England. This was where Rowland Hill (1795–1879) put forward his ideas in 1837 in a publication entitled "Post Office Reform: Its Importance and Practicability". In this, Hill advocated uniform postage, since he was of the opinion that the total cost of handling and transporting a letter was almost the same, whatever the distance. As an example, it was stated that the cost of transporting a letter between London and Edinburgh was 0.86p compared to an average transport cost of 0.84p.

In spite of strong resistance from the Postmaster General, the proposed reform was approved by Parliament, and on 10th January 1840 England introduced the first uniform postage in the world. A few months later, on 6th May, the first stamps in the world were issued, 1 penny black and 2 pence blue.

The article lists the following reasons why the reform was so successful in England: (a) the reduced postage increased the volume of letters, (b) the old complicated postage structure had involved high administration costs, and (c) when the sender and not the addressee paid the postage, letter distribution became more efficient. By simplifying the postage rates and insisting

on payment in advance, postal workers became available for other tasks. It can be added that it was not until 1853 that Hill's estimate that the letter volume would increase fivefold was realised.

Swedish Postage Rates

In Sweden, the postage had been based on distance ever since the foundation of the Postal Service in 1636. As Sweden increased in size due to the occupation of parts of Europe during the period 1611–1718, it was realised that this so-called zone postage rate could not always be strictly proportional to distance. During the 1690's, the postage was reduced to those parts of the Baltic countries that belonged to Sweden, whereas it was increased to most other domestic destinations.

Half a century later, in 1747, there was another postage rate reform. This time, too, rates were to be directly proportional to distance and were divided into nine groups depending on distance—from less than 10 km to over 1,000 km.

The rates in force at the time of the first Swedish stamp issue went back to 1835. These rates, too, were based on distance and the number of zones had now increased to 11. The postage varied between 2 skilling banco per lod (= 13.3 g) up to 30 km and 12 skilling banco over 1,300 km.

Hill's Ideas reach Sweden

During the period 1840–1855, no less than four different Postmasters General were in charge of the Post Office. Three of these did not consider a postage reform, such as the one in England, to be of interest to Sweden.

The first time the question of a uniform postage was raised was at the 1847/1848 session of Parliament. At that time, the Parliament consisted of four chambers: noblemen, clergymen, commoners and farmers. It was a farmer member of parliament, Peter Mårtenson, who raised the motion in which he described the English experience that lower postage resulted in an increase in the

volume of letters. Mårtenson proposed that the postage should be reduced in stages, starting with a reduction to 4-5 skilling banco, so that over six years it would gradually come down to 2 skilling banco.

The Revenue Committee agreed with Mårtenson that the volume of letters ought to increase when postage was reduced. In general, though, the Committee was convinced that the financial position of the Post Office would deteriorate. For this reason, the Committee recommended that the motion be rejected, and all four chambers agreed.

Parliamentary Debate 1850/1851

During the 1850/1851 parliamentary session, no less than four motions were raised concerning postage, two by farmers and two by commoners. Mårtenson was again responsible for one of the farmer motions and this time, in addition to reiterating the favourable experiences from England, he also pointed out that lower postage would result in fewer letters being sent via "travelers and coachmen". The second motion was raised by E. M. Falk who considered that letter distribution would be facilitated by the introduction of post-boxes where the sender could post letters that had been provided with a "special kind of postmarked paper".

Among the commoners, the most important motion was raised by Per Murén, who stressed that low uniform postage was an important prerequisite for the development of trade and industry. It was true that a reduction in postage to 4 skilling banco would result in lower income for the state, but this was probably a temporary problem. In addition, it would be possible to use stamps as currency for small amounts of change.

The Revenue and Finance Committees paid particular attention to Murén's motion, which also had the support of the liberal daily newspaper, *Aftonbladet*. However, the general opinion was that the expected reduction in Post Office revenue could not

Lars Johan Hierta, editor of the newspaper Aftonbladet, was also a nobelman MP.

Lars Johan Hierta, chefredaktör för Aftonbladet var också riksdagsman för adeln.

be accepted; the report was not totally negative but suggested that the Post Office should be authorised to carry out an investigation into the financial consequences of a postage reform.

The general opinion of the other chambers, noblemen and clergymen, was mainly positive to a postage reform. However, among the noblemen, there were also sceptical voices, though these were voted down, not least because the Postmaster General, Baron Staël von Holstein, entered the debate, revealing that there was an internal investigation in progress into the possibility of introducing a postage reform.

When voting on the Committee's proposal that an investigation be carried out by the Post Office, which might lead to a proposition being put forward during the next parliamentary session, three of the chambers voted in favour of the proposal. Only the farmers voted against, wanting to retain the status quo.

The Post Office Investigation

The investigation took 1½ years and was carried out by the Post Office accounts office. It was based on statistics on the volume of letters in 1851. The conclusion was that the average postage for a domestic letter had been 5 1/7 skilling banco. The investigation also showed that a uniform postage of 4 skilling banco would result in a drop in revenue of 100,000 riksdaler banco. The recommendation was therefore that letter postage should be set at 5 skilling banco.

The investigation also concluded that the financial position of the Post Office had deteriorated by approx. 100,000 riksdaler because a large and growing number of "free" letters were sent by civil servants and Government officers. The budget also had to cover the costs of the optical telegraphs and support the stage-coach routes between Stockholm, Gothenburg and Helsingborg.

Government Proposition

The Government put the proposition to Parliament on 21st March 1854. The Government's proposition differed in one major respect from the Post Office proposal. Instead of uniform postage, it proposed zone based rates: 4 skilling banco up to 200 km and 6 skilling banco to more remote destinations. A uniform postage reform would simply be too expensive for the State.

The proposition was criticised, particularly in the press. Instead of taking advantage of indirect taxation, the State ought to make sacrifices so that the cost of correspondence would be less onerous for the public.

The Revenue Committee's response to the Government's proposal for a zone based system was negative. At the same time it was considered that a uniform postage of 4 skilling banco would not provide the Post Office with sufficient income. It was therefore recommended that the proposition be rejected and that everything should remain as it was.

4 skilling banco, postmarked on the first day of issue, 1st July 1855.

4 skilling banco, stämplat första dagen den 1 juli 1855.

Reservation saves Reform

Count Carl Magnus Björnstjerna added a reservation to the Revenue Committee's recommendation. This reservation was factual, well thought out and convincing in its arguments for the introduction of both a uniform postage of 4 skilling banco and postage stamps as a means of payment.

Björnstjerna used the Danes as his main argument. Denmark had introduced a uniform postage of 4 riksbank skilling on 1st April 1851, and as early as the following year the volume of letters had increased by almost 60%. Furthermore, Björnstjerna pointed out, the Post Office investigation had taken place in 1850 and a new calculation, by the Post Office accounts office, had shown that a uniform postage of 4 skilling banco would result in a profit of 127,000 riksdaler.

The positive reaction to the motion in all four chambers resulted in the Committee changing its recommendation and proposing a uniform postage of 4 skilling banco. However, a supplementary fee of 1 skilling banco was to be charged on unpaid letters.

Parliament ends its Investigation

The four chambers continued to debate the uniform postage. They were fairly unanimous in recommending the approval of the Committee's proposal. However, some noblemen and also some farmers were of the opinion that there should be no extra fee on unpaid letters. This way of thinking won in the vote.

On 25th October 1854, the Government was notified of the resolution to introduce a uniform postage of 4 skilling banco up to 1¼ lod. At the same time, it was resolved that stamps were to be introduced in Sweden.

Consequences of the Uniform Postage

In practice, the introduction of uniform postage resulted in an increase of 2 skilling banco for 4% of letters and an increase of 1 skilling for 11%. For 25% of letters, the postage was unchanged. Approx. 60% of all letters benefited from a reduction in postage of between 1 and 7 skilling banco.

Between 1854 and 1856, the volume of letters increased by 200,000. After that, the increase was even greater and amounted to approx. 300,000 letters per year in the beginning of the 1860's. As early as 1857, the 1855 revenue was exceeded by approx. 20,000 riksdaler. The reform therefore quickly became a success in Sweden.